

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

ТЕЛЕБЕЙ ВІКТОРІЯ ЮРІЇВНА

**СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ЛУЦЬКІЙ МІСЬКІЙ
ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ**

Спеціальність: 232 «Соціальне забезпечення»

Освітньо-професійна програма «Соціальне забезпечення»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

**БЄЛКІНА-КОВАЛЬЧУК ОЛЕНА
ВІТАЛІЇВНА**

кандидат педагогічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
Протокол № 21
засідання кафедри соціальної роботи
та педагогіки вищої школи від 16 травня 2024 р.
Завідувач кафедри

_____ проф. Чернета С. Ю.

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Телебей В. Ю. Соціальний захист осіб з інвалідністю в Луцькій міській територіальній громаді: робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: 232 / Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 43с.

Мета роботи полягає у визначенні теоретико-практичних засад соціального захисту осіб з інвалідністю та розробці практичних рекомендацій щодо підвищення його ефективності.

Об'єктом дослідження є соціальний захист осіб з інвалідністю.

Предметом дослідження є зміст, форми і методи соціального захисту осіб з інвалідністю.

Розглянуто теоретичні основи соціального захисту осіб з інвалідністю; проаналізовано соціальний захист осіб з інвалідністю Луцької міської територіальної громади, а саме Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради; досліджено програми, які спрямовані на підтримку людей з обмеженими можливостями, Програма соціальної адаптації осіб з інвалідністю на 2024-2026 роки; Програма «Громада без бар'єрів» на 2024–2026 роки; з метою підвищення ефективності соціального захисту осіб з інвалідністю, Луцької міської територіальної громади було розроблено ряд рекомендацій, дотримання яких допоможе та покращить соціальний захист людей з інвалідністю.

Ключові слова: соціальний захист, особи з інвалідністю, соціальна допомога.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	7
1.1. Сутність, мета, завдання, зміст соціального захисту осіб з інвалідністю.....	7
1.2. Форми, методи, засоби соціального захисту осіб з інвалідністю	13
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ, ЛУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	21
2.1. Досвід реалізації соціального захисту осіб з інвалідністю, Департаментом соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради	21
2.2. Практичні рекомендації для підвищення ефективності соціального захисту осіб з інвалідністю, Луцької міської територіальної громади.....	30
ВИСНОВКИ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39

ВСТУП

Актуальність теми. Останнім часом суспільство багато уваги приділяє проблемам соціального захисту осіб з інвалідністю. Такий інтерес продиктований насамперед тим, що сьогодні в Україні спостерігається тенденція збільшення осіб з інвалідністю. Якщо наприкінці 80-х років загальна чисельність осіб з інвалідністю становила близько 3% усього населення, то сьогодні це вже близько 6% населення України. Так, сьогодні загальна чисельність осіб з інвалідністю в Україні становить 2 млн 600 тис. осіб, у тому числі понад 240 тис. осіб з інвалідністю 1-ї групи, понад 900 тис. осіб з інвалідністю 2-ї групи і понад 1,3 млн осіб 3-ї групи.

Соціальний захист осіб з інвалідністю являє собою вид додаткового соціального захисту населення, в основі якого передбачається система правових, організаційних, фінансових та інших заходів, які реалізуються державою щодо цієї категорії осіб, спрямовуючись на вирівнювання їх прав і можливостей у матеріальному забезпеченні, сприянні включеності в суспільне життя, задоволення їх потреб у різних сферах життєдіяльності (повсякденній, професійній, освітній тощо) для їх повноцінної реалізації в суспільстві.

Окремі загальнотеоретичні питання щодо соціального захисту осіб з інвалідністю у своїх наукових працях розглядали О. Аніна [1], О. Балдинюк [2], Л. Баранник [3], О. Віжунов [4], С. Кандиба [5], Б. Капанадзе [6], А. Куца [7], Л. Малюга [8; 9], В. Мельник [10], Є. Соболев [17], Б. Сташків [18], О. Чутчаєва [19] та інші.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у роботі комплексно розглядаються теоретичні основи соціального захисту осіб з інвалідністю, детально аналізується досвід реалізації соціального захисту людей з особливими потребами Департаментом соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради, а також надаються практичні рекомендації щодо підвищення ефективності соціального захисту осіб з інвалідністю, Луцької міської територіальної громади.

Мета: визначити теоретико-практичні засади соціального захисту осіб з інвалідністю та розробити практичні рекомендації щодо підвищення його ефективності.

Для досягнення даної мети, було визначено наступні **завдання**:

1. Визначити сутність, мету, завдання, зміст соціального захисту осіб інвалідністю.
2. Обґрунтувати форми, методи, засоби соціального захисту осіб з інвалідністю.
3. Вивчити досвід реалізації соціального захисту осіб з інвалідністю, Департаментом соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради.
4. Розробити практичні рекомендації щодо підвищення ефективності соціального захисту осіб з інвалідністю.

Об'єкт дослідження – соціальний захист осіб з інвалідністю.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи соціального захисту осіб з інвалідністю.

Методи дослідження: вивчення наукової літератури з теорії та практики соціальної політики, практичного досвіду Департаменту соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради.

Експериментальне дослідження проводилося на базі Департаменту соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні практичних рекомендацій для підвищення ефективності соціального захисту осіб з інвалідністю, Луцької міської територіальної громади.

Апробація отриманих результатів. Основні положення та результати дослідження були оприлюднені на XV Міжнародній науково-практичній конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (16 травня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладені у тезах: Особи з інвалідністю як об'єкт соціального захисту // Педагогіка : зб. наук. пр. : матеріали XV Міжнародній науково-практичній конференції науковців,

аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (16 травня 2024 р.) / за ред. В. З. Антонюка, С. Ю. Чернети та ін.. Луцьк, 2024. 176 с. С. 151-154.

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (34 найменувань). Загальний обсяг роботи – 43 сторінки.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

1.1. Сутність, мета, завдання, зміст соціального захисту осіб з інвалідністю

До сьогодні в Україні немає єдиного терміну стосовно осіб, що мають фізичні чи психічні відхилення у здоров'ї. Зокрема у спеціальній літературі, в засобах масової інформації вживаються поняття: «інвалід», «особи з інвалідністю», «люди з обмеженою дієздатністю», «люди з вадами фізичного та розумового розвитку», «люди з особливими потребами», «люди з патологічними станами», «люди з функціональними обмеженнями» [8, с. 67].

Слово «інвалід» походить з латині та означає «слабкий, безсилий». Міжнародне визначення даного поняття «інвалід» вперше було подане в Декларації ООН «Про права інвалідів» у 1975 році, де зазначалося, що «інвалід – це особа, яка не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормального особистого та/або соціального життя через вроджене або набуте порушення фізичних чи розумових здібностей» [1].

С. Кандиба подає власне тлумачення поняття «інвалід». За словами вченого, «інвалід – це особа, стійкий розлад здоров'я якої пов'язаний із рядом об'єктивно зумовлених факторів, таких як: поранення, хвороба, каліцтво чи старість, що зумовлюють часткову чи цілісну втрату працездатності та викликають необхідність гарантованого соціального захисту з боку держави» [5, с. 103].

На думку Б. Капанадзе, інвалід це «особа, яка має встановлену висновком медико-соціальної експертизи зміну здоров'я внаслідок стійкого порушення функцій та систем організму, що призводить до обмеження життєдіяльності, що виражається в повній чи частковій втраті можливості самостійно здійснювати побутову, суспільну та професійну діяльність, а також до зниження

приспосовуваності до соціального середовища, і таку, що викликає потребу її соціального захисту» [6, с. 117].

В свою чергу, О. Віжунов наголошує на прийнятності застосовувати термін «людина з інвалідністю», що характеризує «індивіда, який має вроджені чи набуті приховані або характерні ознаки розладу здоров'я, що обмежують життєдіяльність людини, що й призводить до соціального захисту для повноцінного функціонування в суспільстві» [4, 85].

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» містить наступне тлумачення поняття «особа з інвалідністю» як індивіда зі стійким порушенням функцій організму, що може призводити до обмеження її життєдіяльності у взаємодії з навколишнім середовищем., що вимагає створення державою умов для реалізації їх прав нарівні з іншими громадянами та забезпечення їх соціального захисту [13]. Інвалідність законодавцем також визначена як «міра втрати здоров'я», що встановлюється завдяки експертному обстеженню органами медико-санітарної експертизи.

В свою чергу, Закон «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» розглядає особу з інвалідністю як повнолітню особу зі стійким обмеженням життєдіяльності, якій у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність. Інвалідність же являє собою міру втрати здоров'я у зв'язку з захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист [14].

Дослідники виділяють декілька типів бар'єрів як труднощів для осіб з інвалідністю:

- 1) соціально-економічні – йдеться про неналежну соціальну підтримку з боку держави, низьку кількість місць для працевлаштування, малозабезпеченість;

2) інформаційні – йдеться про відсутність доступу, альтернативних форм і джерел отримання потрібної інформації: сурдопереклад, література шрифтом Брайля, аудіосупровід тощо;

3) архітектурні – йдеться про різного роду перешкоди (ландшафтні, архітектурні), які ускладнюють пересування осіб з інвалідністю;

4) ментальні – йдеться про негативне сприйняття осіб з інвалідністю в суспільстві, внаслідок чого мають місце їх ізоляція, нестача спілкування, емоційна відчуженість та ін. [1].

Законодавство виділяє три категорії осіб з інвалідністю: особа з інвалідністю, особа з інвалідністю з дитинства та дитина з інвалідністю. При цьому підставами для визнання особи такою, що має інвалідність, постають: захворювання, травма або вроджені вади. Така особа обмежена в життєдіяльності при взаємодії з зовнішнім середовищем [15].

Водночас цікавим та значимим є той факт, що при визначенні інвалідності законодавець фіксує обов'язок держави забезпечувати особам з інвалідністю такий самий або кращий соціальний захист і належну допомогу в реалізації їхніх прав, як і іншим громадянам. Таким чином, держава виконує функцію соціального вирівнювання щодо становища осіб з інвалідністю, які, як і інші громадяни без інвалідності, певною мірою обмежені у своїй життєдіяльності, тобто не можуть повною мірою реалізувати свої потреби.

За словами вчених, якість життя людей з інвалідністю, як правило, нижча, ніж у решти населення, що зумовлено наступними факторами:

- недостатністю гуманізму та милосердя до людей з особливими потребами в українському суспільстві;
- нерозвиненістю та непристосованістю соціальної інфраструктури міст і сільських населених пунктів з урахуванням задоволення основних потреб осіб з інвалідністю;
- низьким рівнем матеріального забезпечення та соціального обслуговування, їх недостатня гнучкість;

- низькою якістю чи відсутністю технічних засобів і пристосувань, необхідних для обслуговування, пересування та праці осіб з інвалідністю;
- наявністю значних труднощів в отриманні якісної професійної освіти, особливо вищої, в задоволенні духовних потреб [2, с. 6].

Саме тому велике значення у покращення рівня життя осіб з обмеженими можливостями має питання соціального захисту.

У сучасній вітчизняній науковій літературі можна натрапити на різні тлумачення «соціального захисту». Так, на початку становлення України як незалежної держави більшість науковців розглядала його як сукупність різних видів допомоги і пільг найбільш уразливим категоріям населення (пенсіонерам, інвалідам, багатодітним сім'ям), що характеризує систему соціального захисту лише кількісно, але не відображає її істинного призначення [3, с. 11].

С. Кандиба під поняттям «соціального захисту» розуміє «економічні заходи публічної адміністрації, спрямовані на забезпечення першочергових мінімальних потреб населення, окремо передбаченої законодавством категорії осіб» [5, с. 103].

Є. Соболев зазначає, що «соціальний захист» включає створення державою сприятливого середовища для життєдіяльності людей, охорону здоров'я громадян, забезпечення професійної підготовки, гарантування зайнятості, охорону праці, регулювання заробітної плати і доходів, забезпечення громадян житлом, регулювання майнових прав громадян, надання матеріальних послуг, підтримку інвалідів та інших громадян, які потребують соціальної допомоги, з боку державних і місцевих органів влади, громадських установ і підприємств [17].

Н. Сташків визначає поняття соціального забезпечення як «систему суспільних відносин щодо задоволення основних потреб громадян та їхніх сімей шляхом надання матеріальної підтримки, допомоги та різних видів соціальних послуг за рахунок публічних державних або недержавних соціальних фондів, коли вони перебувають у складних (переважно негативних) життєвих умовах. При цьому вона звертає увагу на проблему довільного використання поняття

соціального захисту як правової категорії у численних нормативно-правових актах та наукових працях без належного його визначення і обґрунтування як на офіційному законодавчому, так і науково-теоретичному рівнях» [18, с. 7].

За словами О. Балденюк, основна мета соціального захисту населення полягає у створенні умов для вільного та всебічного розвитку особистості, її гідного існування. Соціальний захист у державі повинен передбачати два взаємопов'язані напрями дій – надання громадянам рівних можливостей для забезпечення належного життя власною працею та підтримку належного життя власною працею та підтримку недієдатних і соціально вразливих верств населення. Держава має виступати гарантом захищеності таких людей, брати на себе обов'язок із забезпечення умов для їх нормального життя, навчання, професійної підготовки, адаптації та інтеграції в соціальне середовище [2, с.7].

На думку В. Мельник поняття «соціальний захист осіб з інвалідністю» необхідно розглядати у широкому та вузькому розумінні. Так, у широкому значенні соціальний захист осіб з інвалідністю являє собою «основоположний напрям діяльності суспільства та держави, що передбачає забезпечення належних та доступних механізмів реалізації, гарантування та правової охорони усього комплексу прав осіб з інвалідністю». У свою чергу, у вузькому розумінні це система організаційно-правових форм та видів соціального забезпечення осіб з інвалідністю з метою попередження або подолання наслідків соціальних ризиків зі сторони суспільства та держави [10].

А. Куца під соціальними захистом населення розуміє систему здійснюваних державою організаційних, юридичних, економічних, фінансових, соціальних заходів, спрямованих на задоволення потреб зазначеної категорії осіб у відновленні та підтримці здоров'я, матеріальному забезпеченні, самореалізації, безперешкодному доступі до об'єктів соціальної інфраструктури тощо. До ознак соціального захисту інвалідів вона відносить такі: його об'єктом виступає встановлена законодавством категорія осіб – інваліди; він є системою заходів, які здійснюються державою і спрямовані на задоволення певних потреб відповідної категорії населення, зокрема у відновленні та підтриманні здоров'я,

матеріальному забезпеченні, самореалізації, доступі до інформації, до об'єктів соціальної інфраструктури тощо; гарантом соціального захисту інвалідів є держава; заходи здійснюються з метою забезпечення інвалідам можливості реалізувати весь комплекс гарантованих їм загальних та додаткових прав, вести повноцінний спосіб життя відповідно до індивідуальних здібностей та інтересів [7, с. 14].

Б. Капанадзе зауважує, що Закон України від 12 березня 1991 року «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» спрямований на створення умов для нормальної життєдіяльності осіб з інвалідністю, включаючи діяльність державних установ, освіти, професійну орієнтацію, працевлаштування, участь осіб з інвалідністю у прийнятті рішень, матеріальне та соціальне оточення, соціальну. Він визначає цільові напрямки, такі як фінансування проектів і програм.

На виконання Закону прийнято низку підзаконних актів та законів, а також національну програму, яка визначає механізми його реалізації. Матеріальна, соціальна та медична допомога особам з інвалідністю надається у формі грошових виплат, забезпечення ліками, надання технічних та інших засобів, таких як автомобілі та інвалідні візки, а також надання послуг з медичної, соціальної та трудової реабілітації [6, с. 117].

Вчені зазначають, що важливо створювати умови для інтеграції осіб з інвалідністю в активне суспільне життя; посилення державних гарантій для досягнення більш високих стандартів у матеріальному забезпеченні осіб з інвалідністю; створення безперешкодного середовища для осіб з інвалідністю; забезпечення активної співпраці між державними установами та громадськими організаціями осіб з інвалідністю для вирішення їхніх проблем та забезпечення активної співпраці між державними установами та громадськими організаціями осіб з інвалідністю для вирішення їхніх проблем.

Таким чином, обов'язком держави та суспільства є забезпечення належного соціального захисту й підтримки, соціальної інтеграції, самореалізації та створення рівних можливостей для повноцінного життя,

здобуття освіти і працевлаштування. Держава та суспільство також зобов'язані надавати фінансову підтримку, транспорт, протезування, громадський транспорт, спеціальні житлові схеми, технічні та інші засоби реабілітації, медичне обладнання, освіти, експертизу, працевлаштування, медичні та культурні послуги, допомогу в отриманні опіки або стороннього догляду, а також адаптувати розвиток населених пунктів до особливостей людей з інвалідністю.

1.2. Форми, методи, засоби соціального захисту осіб з інвалідністю

Перш ніж перейти до розгляду питання організаційно-правових форм соціального захисту, варто визначитися з розумінням поняття «форма».

Категорія форма є філософською і вживається у різних значеннях. Так, поняття «форма» розглядається як зовнішній вираз змісту, зовнішня конфігурація речі, предмету. Крім того, форма є способом існування матерії. У праві найчастіше поняттям форми охоплюється сукупність заходів, методів, засобів, за допомогою яких в суспільстві вирішуються ті чи інші завдання [9, с. 419].

Таким чином, під формою соціального захисту варто розуміти сукупність способів, заходів, які спрямовані на забезпечення прав людини, котра потребує соціальної допомоги і турботи з боку суспільства і держави.

У вітчизняній сфері соціального захисту налічується кілька організаційно-правових форм соціального захисту. Сучасні форми соціального захисту, в переважній більшості, ґрунтуються на соціальному страхуванні від певних соціальних ризиків, які зокрема, зазначаються у Конституції України [10].

Так, зі змісту статті 46 Основного Закону, яка закріплює право людини на соціальний захист, вбачається, що держава гарантує кожному соціальний захист у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується

загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними [13].

П. Пилипенко, В. Буряк та С. Синчук виокремлюють наступні організаційно-правові форми соціального захисту прийнято класифікувати в залежності від:

- 1) кола осіб, котрі мають право на соціальний захист;
- 2) системи органів із соціального захисту;
- 3) видів соціального забезпечення;
- 4) способів та джерел акумуляції грошових коштів у сфері соціального захисту [11, с. 158].

Натомість О. Чутчева, досліджуючи особливості соціально-забезпечувального законодавства України, виокремлює наступні організаційно-правові форми соціального захисту:

- 1) соціальне-забезпечення за рахунок загальнообов'язкового державного соціального страхування (пенсійне страхування, з тимчасової непрацездатності, від нещасного випадку і професійного захворювання, медичне страхування);
- 2) соціальне забезпечення з державного і місцевих бюджетів (окремим категоріям громадян);
- 3) недержавне соціальне забезпечення (недержавне пенсійне і медичне страхування, добродійна допомога непрацездатним громадянам за рахунок коштів громадських організацій і фондів) [19, с. 1097].

На наш погляд, вище окреслений підхід до розуміння організаційно-правових форм соціального захисту вдається найбільш доцільним, оскільки кожна із запропонованих форм враховує коло осіб, на яких поширюється той чи інший вид соціального забезпечення, а також джерела акумуляції грошових коштів для здійснення соціально-забезпечувальних заходів.

Кожна із наведених організаційно-правових форм соціального захисту в тому чи іншому ступені розрахована на людей з особливими потребами. Так, зі змісту Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» вбачається, що соціальний захист інвалідів полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду [13].

Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» інвалідів відносить до числа осіб, котрі мають право на пенсійне забезпечення в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Інвалідам надаються різноманітні реабілітаційні й соціальні послуги, вживаються заходи щодо забезпечення їх зайнятості в сфері праці. Окрім того, інваліди не позбавлені права на участь у недержавному пенсійному забезпеченню, медичному страхуванні, отримувати благодійну допомогу [9, с. 420].

У законодавстві України соціальна підтримка інвалідів базується на використанні різноманітних методів соціального захисту, що включають у себе такі аспекти, як грошові виплати та допомога, медичне обслуговування та реабілітація, освіта та професійна підготовка, соціальна реінтеграція та психологічна підтримка, законодавчий захист та права, адаптація середовища тощо [13].

До основних методів соціального забезпечення осіб з обмеженими можливостями науковці відносять грошові виплати та фінансову допомогу [11, с. 161]. Ці виплати включають пенсії для інвалідів, які спрямовані на забезпечення їхніх основних потреб та підтримку у щоденному житті.

Крім того, існують соціальні виплати, які надаються інвалідам для забезпечення їхніх соціальних потреб та покриття додаткових витрат, пов'язаних з інвалідністю. Компенсаційні виплати також можуть бути надані для компенсації втрати заробітної плати чи витрат на медичне обслуговування. Фінансова підтримка може бути забезпечена через різноманітні програми та соціальні пільги, які спрямовані на полегшення фінансового тягаря для інвалідів

та їх родин. Люди з інвалідністю можуть мати право на податкові пільги та знижки, які спрямовані на зменшення їхніх податкових виплат та підтримку фінансового стану. Такі грошові виплати та допомога є важливими елементами соціального захисту інвалідів в Україні, сприяючи покращенню їхнього матеріального стану та забезпечуючи соціальну підтримку у важкі часи [3, с. 87].

Медичне обслуговування та реабілітація своєю чергою включають забезпечення доступу інвалідів до якісних медичних послуг, включаючи консультації лікарів, діагностичні процедури та медикаментозне лікування. Реабілітаційні програми мають на меті поліпшення функціональних можливостей інвалідів та їхню адаптацію до навколишнього середовища [13].

У дані програми входять фізична терапія, реабілітаційні вправи, масаж, а також використання спеціальних апаратів та обладнання. Фізична терапія спрямована на відновлення рухових функцій та зменшення болю. Крім того, інвалідам може надаватися доступ до апаратного забезпечення:

- засоби для пересування;
- спеціальні засоби для самообслуговування та догляду;
- спеціальні засоби для орієнтування, спілкування та обміну інформацією;
- протезні вироби (включаючи протезно-ортопедичні вироби, ортопедичне взуття) [14].

Інваліди та діти-інваліди забезпечуються технічними та іншими засобами реабілітації. Зазначеними засобами (крім засобів для пересування) забезпечуються також діти віком до 18 років з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату (далі – діти віком до 18 років).

Ветерани військової служби, ветерани органів внутрішніх справ і ветерани державної пожежної охорони забезпечуються протезно-ортопедичними виробами та спеціальними засобами для самообслуговування та догляду, які є обов'язковими для застосування у разі забезпечення протезними виробами.

Жінки після мастектомії забезпечуються протезами молочних залоз, ліфами, компресійними рукавами, а особи похилого віку забезпечуються

протезами верхніх та нижніх кінцівок і спеціальними засобами для самообслуговування та догляду, які є обов'язковими для застосування у разі забезпечення протезними виробами [14].

Ключовими аспектами соціального захисту інвалідів в Україні є освіта та професійна підготовка, що полягає у забезпеченні можливостей для навчання та отримання професійної освіти як для дітей, так і для дорослих з обмеженими можливостями.

Уряд пропонує спеціалізовані програми для інвалідів, які враховують їхні потреби та можливості. Зокрема, це може включати індивідуальні підходи до навчання, залучення вчителів-спеціалістів, а також створення адаптованого навчального середовища, що враховує особливості інвалідності [3, с. 91]. Крім того, інвалідам надається можливість отримати професійну підготовку та підвищення кваліфікації, щоб забезпечити їхнє успішне інтегрування на ринок праці.

Програми підготовки для інвалідів можуть включати широкий спектр заходів, спрямованих на розвиток їхніх професійних навичок та підготовку до успішного працевлаштування. Навчання професійним навичкам може включати як теоретичні курси, так і практичні заняття, де інваліди можуть отримати необхідні знання та вміння для конкретної професії або галузі.

Важливою частиною програм підготовки є стажування на робочих місцях, що дозволяє людям з обмеженими можливостями отримати практичний досвід роботи в реальному професійному середовищі та дає їм можливість адаптуватися до вимог робочого процесу та набути цінного досвіду, що сприяє їхньому подальшому працевлаштуванню [13].

Так, курси з підготовки до працевлаштування можуть включати тренінги з пошуку роботи, складання резюме, підготовку до співбесіди та інші навички, необхідні для успішного пошуку та збереження робочого місця. Крім цього, інші заходи можуть включати психологічну підтримку, розвиток комунікаційних навичок, тренінги з самоорганізації та самоменеджменту, які допомагають

інвалідам підвищити свою ефективність та адаптаційні можливості в професійному середовищі.

Натомість соціальна реінтеграція та підтримка інвалідів в Україні включає ряд програм та послуг, спрямованих на забезпечення їх соціальної інтеграції. Важливою складовою цього процесу є психологічна підтримка, що допомагає інвалідам подолати психологічні та емоційні перешкоди, пов'язані з їхнім станом. Консультування також надає можливість інвалідам отримати необхідну інформацію та поради з різних питань, що стосуються їхнього життя, включаючи права, освіту, медичну допомогу тощо [3, с. 83].

Загалом, програми самопомоги спрямовані на підтримку самостійності інвалідів та надання їм інструментів для подолання труднощів у їхньому повсякденному житті. Вони програми можуть включати навчальні курси, тренінги з навичок самоорганізації та управління, а також створення груп підтримки, де інваліди можуть ділитися досвідом та підтримувати один одного.

Вчені також наголошують на тому, що вагому роль у соціальному забезпеченні інвалідів має законодавчий захист права інвалідів, що базується на ряді законів та нормативних актів, які гарантують даній групі населення рівні можливості та захист від дискримінації. Законодавчі гарантії включають право на працю, що означає, що інваліди мають право на працевлаштування та рівні умови праці з іншими громадянами [9, с. 420].

Закони також забезпечують захист від дискримінації на робочому місці та в усіх сферах життя, що дозволяє інвалідам бути повноправними учасниками суспільства. Крім того, інвалідам надаються інші соціальні права, такі як право на медичне обслуговування, освіту, житло та інші види соціальної підтримки. Законодавчі гарантії також включають право на доступність, що означає забезпечення доступу інвалідам до інфраструктури, товарів та послуг без будь-яких перешкод.

Невід'ємною частиною соціального захисту є адаптація середовища для інвалідів в Україні, що сприяє їхній повноцінній участі в суспільстві. Даний метод соціального забезпечення охоплює всі аспекти середовища, розпочинаючи

від громадського транспорту. Так, для забезпечення доступності для інвалідів транспортні засоби повинні бути пристосовані до їхніх потреб, зокрема, з метою забезпечення можливості використання платформ для інвалідних візків та надання спеціальних місць для сидіння [3, с. 85].

Будівлі також повинні мати відповідне обладнання для зручного доступу інвалідів. Вчені відзначають, що наявність пандусів дозволяє інвалідам з обмеженою рухливістю легко пересуватися між різними рівнями будівлі, забезпечуючи доступ до входів та інших приміщень без перешкод. Ліфти також є необхідним елементом для інвалідів, що не можуть користуватися сходами, дозволяючи їм отримати доступ до різних поверхів будівлі. Широкі двері роблять входи більш доступними для інвалідів у великих будівлях або приміщеннях із великим потоком людей. Крім того, інші пристосування, такі як спеціальні сигнальні системи, підлогові маркери для сліпих або низькопологи та адаптовані санвузли, допомагають створити середовище, що враховує потреби всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних можливостей [11, с. 171].

Вагоме значення у соціальному забезпеченні осіб з обмеженими можливостями відіграє доступність інформаційних технологій та розробка веб-сайтів та програм з урахуванням потреб користувачів з різними обмеженнями. Наприклад, для сліпих та людей з порушеннями зору можуть бути розроблені веб-сайти та програми, які підтримують екранні читачі, які перетворюють текст на звук, щоб користувачі могли слухати вміст вмісту. Також важливо розробляти програми з розширеними можливостями доступу, які дозволяють людям з обмеженою рухливістю легко користуватися комп'ютером чи мобільними пристроями [3, с. 87].

Дані програми можуть включати голосове керування, великі кнопки та інші інтерфейсні елементи, які полегшують навігацію та використання пристроїв. Забезпечення доступності інформаційних технологій допомагає зменшити цифровий розрив та забезпечує рівний доступ до інформації та комунікаційних можливостей для всіх користувачів, незалежно від їхніх фізичних можливостей чи обмежень.

Таким чином, вищезазначені форми, методи та засоби соціального забезпечення осіб з обмеженими можливостями спрямовані на забезпечення особам з інвалідністю не лише матеріального благополуччя, а й підтримки їхнього фізичного та психологічного здоров'я, навчання, професійної інтеграції та соціальної адаптації.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ, ЛУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Досвід реалізації соціального захисту осіб з інвалідністю, Департаментом соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради

В сучасних умовах демократичного та правового устрою нашої держави, соціальний захист осіб із інвалідністю є одним із пріоритетних напрямків розвитку держави.

Луцька міська територіальна громада (МТГ) є адміністративно-територіальною одиницею, яка охоплює місто Луцьк та прилеглі території. Це самоврядна територіальна громада, яка здійснює управлінські та організаційні функції на рівні міста, включаючи розробку та реалізацію міських програм, забезпечення надання комунальних послуг, розвиток інфраструктури, соціального захисту населення та інші аспекти міського життя.

Питанням соціального захисту осіб з інвалідністю у м. Луцьк займається Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради, який відповідає за реалізацію соціальної політики в місті Луцьку. Він займається питаннями соціального захисту, підтримки вразливих верств населення, розвитку соціальної інфраструктури та здійсненням програм та проектів у сфері соціального забезпечення мешканців міста [19].

Важливою складовою роботи департаменту є також забезпечення дотримання прав людей з інвалідністю та відповідне законодавче регулювання у сфері соціального захисту.

Варто зазначити, що впродовж 2017-2023 років у Луцькій міській територіальній громаді діяла Програма соціальної адаптації осіб з інвалідністю, яка спрямована на вирішення проблеми інтеграції в активне суспільне життя осіб з інвалідністю. Враховуючи позитивний досвід реалізації цієї Програми, існує необхідність продовжити роботу у даному напрямку.

Люди з інвалідністю присутні в кожному суспільстві. Згідно з даними Головного управління пенсійного фонду України у Волинській області та Департаменту соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради, на сьогодні в Луцькій міській територіальній громаді нараховується понад 21,2 тис. Осіб з інвалідністю.

Однією з основних проблем вищезазначеної категорії населення є недостатній рівень їх участі в житті суспільства, зумовлений рядом соціальних бар'єрів. Ця категорія населення є однією з найбільш соціально незахищених, оскільки наявність особливих потреб, невисокий розмір державних соціальних допомог та пенсій, а також труднощі із працевлаштуванням не дозволяють підтримувати достатній життєвий рівень, що принижує гідність особи.

Найважливішою умовою соціальної адаптації осіб з інвалідністю є забезпечення рівнозначних прав та повноважень для всіх громадян Луцької міської територіальної громади [19].

Саме тому, з метою соціального захисту осіб з інвалідністю, Департаментом соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради було розроблено дві програми, які спрямовані на підтримку людей з обмеженими можливостями, зокрема це:

- Програма соціальної адаптації осіб з інвалідністю на 2024-2026 роки;
- Програма «Громада без бар'єрів» на 2024–2026 роки.

Розглянемо детальніше особливості кожної програми.

Метою Програми соціальної адаптації осіб з інвалідністю на 2024-2026 роки є створення умов для самореалізації та соціальної адаптації осіб з інвалідністю. Інтеграція в суспільне життя осіб з інвалідністю забезпечить відновлення внутрішніх та зовнішніх ресурсів людини з інвалідністю, розширення можливостей її життєдіяльності та встановлення продуктивної взаємодії з соціальним оточенням. Крім цього, залучення осіб з інвалідністю до надання послуг сприятиме підвищенню ефективності роботи Луцької міської ради у сфері надання соціальних послуг і, відповідно, реалізації державної політики щодо соціального захисту населення [19].

Досягнення поставленої мети планується шляхом залучення осіб з інвалідністю до надання послуг відповідно до укладених договорів цивільно-правового характеру протягом 2024-2026 років.

Слід зазначити, що основним заходом Програми є залучення осіб з інвалідністю до надання послуг у Департаменті соціальної та ветеранської політики відповідно до укладених договорів цивільно-правового характеру.

Використання коштів за

Програмою здійснюється шляхом відшкодування вартості наданих адміністративно-соціальних послуг на підставі договорів цивільно-правового характеру, укладених між Департаментом соціальної та ветеранської політики та особою з інвалідністю, через безготівкове перерахування коштів, виділених із місцевого бюджету на зазначені цілі.

Таблиця 2.1 детально містить детальний перелік заходів, що потрібні для реалізації поставленої мети.

Таблиця 2.1

Основні напрями діяльності, завдання та заходи Програми соціальної адаптації осіб з інвалідністю

Напрямок діяльності	Перелік заходів Програми	Строк виконання	Виконавці	Очікуваний результат
Забезпечення соціальної адаптації людей з інвалідністю	Залучення до надання послуг у департаменті соціальної політики відповідно до укладених договорів цивільно-правового характеру	2024-2026 роки	Департамент соціальної та ветеранської політики	Інтеграція людей з інвалідністю в суспільне життя

Особливості ресурсного забезпечення Програми подано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Ресурсне забезпечення Програми соціальної адаптації осіб з інвалідністю

Обсяг коштів, які планується залучити на виконання Програми, тис. грн.	Етапи виконання			Загальний обсяг фінансування, тис. грн
	2024 рік	2025 рік	2026 рік	
Обсяг фінансових ресурсів всього, у тому числі: бюджету Луцької міської територіальної громади	600,0	720,0	800,0	2 120,0

У інформаційній частині Програми зазначається, що контроль за використанням бюджетних коштів, передбачених для здійснення заходів, визначених Програмою, здійснюється в порядку, встановленому законодавством. Контроль за виконанням заходів Програми здійснює Департамент соціальної та ветеранської політики та постійна комісія міської ради з питань соціального захисту, охорони здоров'я, материнства та дитинства, освіти, науки, культури, мови.

Програма «Громада без бар'єрів», що розташована на 2024-2026 роки була розроблена Депутатською фракцією «ЗА МАЙБУТНЄ» [19].

У вступній частині програми зазначається, що забезпечення права маломобільних груп населення, в тому числі людей з інвалідністю, на максимальну участь в економічному і соціальному житті суспільства та можливість жити гідно, створює потребу у розширенні можливості необмеженого пересування і діяльності цієї категорії громадян на території нашої громади. Недостатній рівень забезпечення статистичними даними не дає змогу точно визначити кількість людей, які щодня стикаються з тими чи іншими бар'єрами, та, як наслідок, ускладнює процес формування та реалізації місцевої політики для усунення цих бар'єрів.

Майже 100 тисяч мешканців Луцької об'єднаної територіальної громади – потенційно маломобільні. І це не тільки люди з інвалідністю, а і мешканці

поважного віку, вагітні, батьки з візочками, діти до 7 років тощо. Тема безбар'єрності стосується кожного.

В Луцькій міській територіальній громаді мешкає понад 8,7 тисяч дорослих осіб з інвалідністю та 1,2 тисяч дітей з інвалідністю.

В Україні триває кровопролитна війна, жертвами якої стають не лише військові, а й цивільні громадяни, в тому числі діти та жінки. Зважаючи на це, спостерігається тенденція до збільшення кількості людей, яким необхідно забезпечити належні умови для життєдіяльності та інтеграції в суспільне життя шляхом створення безбар'єрного простору [19].

Проблеми, пов'язані з обмеженим доступом до інфраструктури та послуг, відчутні як у фізичному, так і у цифровому середовищах. Ці проблеми включають ускладнений доступ до громадського транспорту та фізичного оточення, а також відсутність адаптації інформації та технологій для всіх громадян, бар'єри у доступі до освіти та роботи також виникають.

Відсутність доступного середовища не лише ускладнює життя тисяч мешканців, а й негативно впливає на загальний рівень добробуту кожної людини.

Основна мета Програми – створення безбар'єрного середовища у громаді для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, захист прав людини та подолання нерівності відповідно до Національної Стратегії щодо створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року.

В основу розробки Програми покладено системний аналіз законодавства України, що формує соціальну політику щодо захисту прав осіб з інвалідністю в країні, а також рекомендації вітчизняних та міжнародних експертів з питань безбар'єрності та захисту прав людей з інвалідністю.

При розробці Програми враховані рішення Луцької міської ради та виконавчого комітету Луцької міської ради, пропозиції виконавчих органів Луцької міської ради, громадських організацій, діяльність яких спрямована на захист інтересів та прав людей з інвалідністю. Для забезпечення реалізації Програми передбачається виділення цільових коштів, виходячи з фінансових можливостей бюджету громади та залучення благодійних коштів.

Отже, основною метою Програми «Громада без бар'єрів» є створення безперешкодного середовища у Луцькій міській територіальній громаді для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер життя [19].

Пріоритетні завданнями виконання Програми «Громада без бар'єрів» подано на рисунку 2.1.

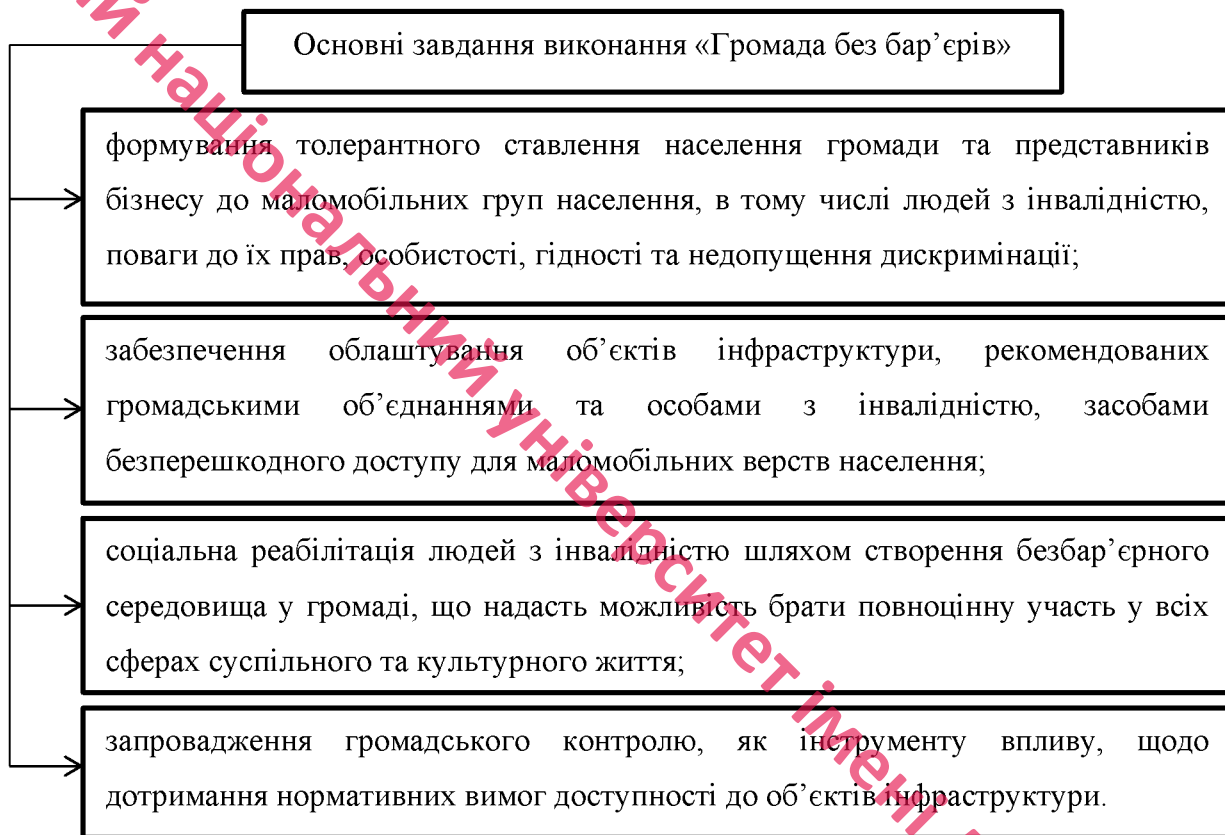


Рис. 2.1 Основні завдання Програми «Громада без бар'єрів»

На основі аналізу змісту програми, ми можемо констатувати, що основними засоби розв'язання проблеми, визначеної Програмою «Громада без бар'єрів» є [19]:

– популяризація інформації про права маломобільних груп населення, включаючи людей з інвалідністю, стосовно фізичного, інформаційного, цифрового, громадянського, економічного та освітнього доступу, з метою сприяння толерантному ставленню та запобігання дискримінації;

- співпраця між владою, громадськими організаціями та соціально відповідальними бізнесами для створення доступного середовища для маломобільних груп населення, у тому числі для людей з інвалідністю;
- впровадження системи громадського моніторингу та контролю за дотриманням вимог доступності для осіб з інвалідністю під час розробки та будівництва об'єктів соціальної сфери, житла, транспортної мережі та інших інфраструктурних об'єктів;
- використання принципів універсального дизайну для створення місцевого простору;
- покращення доступності елементів інфраструктури для маломобільних груп населення, включаючи установку пандусів, перил, підйомних пристроїв та інших засобів безперешкодного доступу;
- забезпечення доступності громадського транспорту, зокрема шляхом залучення адаптованих транспортних засобів та облаштування засобів інформування на зупинках;
- створення без бар'єрного простору в рекреаційних зонах;
- забезпечення доступності культурно-історичної спадщини та туристичних об'єктів для осіб з інвалідністю;
- запровадження заходів з цивільного захисту та безпеки маломобільних груп населення, включаючи осіб з інвалідністю, у воєнний чи надзвичайний період;
- зближення цифрових технологій для вразливих груп, зокрема для людей з інвалідністю, з метою забезпечення безперешкодного доступу до інтернету та інформації;
- покращення інформаційного, комунікативного та освітнього супроводу для осіб з інвалідністю.

Варто зазначити, що при реалізації заходів програми відсутні обмеження та привілеї за ознакою статі. Програма «Громада без бар'єрів» спрямована на вирішення спільних проблем обох статей та забезпечує однакове фінансування

потреб і пріоритетів жінок та чоловіків, хлопців та дівчат, осіб з інвалідністю та інших груп населення.

Що до фінансування заходів, передбачених Програмою, то воно здійснюється за рахунок коштів бюджету Луцької міської територіальної громади із залученням інших джерел фінансування, наприклад: з міжнародних організацій, благодійних фондів, спонсорів, і так далі. Головне, щоб ці джерела були відповідним чином регульовані та не суперечили законодавству.

Особливості ресурсного забезпечення Програми подано у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Ресурсне забезпечення Програми «Громада без бар'єрів»
на 2024–2026 роки

Обсяг коштів, які планується залучити на виконання Програми, тис. грн	Роки			Загальний обсяг фінансування, тис. грн
	2024 рік	2025 рік	2026 рік	
Обсяг фінансових ресурсів всього, у тому числі:	8506,6	7120,4	7322,4	22949,4
- коштів бюджету громади	8506,6	7120,4	7322,4	22949,4
Всього:	8506,6	7120,4	7322,4	22949,4

Варто також зазначити, що координація виконання Програми покладається на департамент соціальної політики. Співвиконавці Програми щоквартально до 1 числа надають звіти про хід виконання Програми до департаменту соціальної політики для узагальнення [19].

Контролем реалізації Програми займається заступник міського голови, департамент фінансів, бюджету та аудиту, а також постійні комісії Луцької міської ради з питань соціального захисту, охорони здоров'я, материнства та дитинства, освіти, науки, культури, мови та з питань планування соціально-економічного розвитку, бюджету та фінансів.

Отже, на основі аналізу програм соціального захисту осіб з інвалідністю, які реалізуються Департаментом соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради, можемо зробити висновок про те, що Луцька міська територіальна громада багато уваги приділяє створенню умов життя та підтримці людей з обмеженими можливостями.

Однак варто зазначити, що програми соціального захисту осіб з інвалідністю, реалізовані Департаментом соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради, мало уваги приділяють соціальній підтримці людей, які набули інвалідності у зв'язку з воєнними діями на території України, це є дуже важливо і потребує уваги.

Також вагомим питанням, яке є досить актуальним на сьогодні є можливість підтримки внутрішньо переміщених осіб із обмеженими можливостями. Зазначимо, що багато людей, які мають проблеми зі здоров'ям зіштовхуються зі значними проблемами, зокрема існують випадки, коли внутрішньо переміщені особи внаслідок російської агресії втрачають свої документи, що підтверджують їхню особистість, а також документи на підтвердження групи інвалідності. В результаті чого перед зазначеною категорією людей виникають великі складнощі у отриманні соціального захисту.

Вагомою проблемою також залишається фінансова підтримка людей з обмеженими можливостями. Якщо у довоєнний час це питання було досить гострим, то нині фінансове забезпечення та підтримка людей з інвалідністю набуло ще більшої актуальності.

Таким чином, аналіз програм соціального захисту вказує на те, що Луцька міська територіальна громада активно працює над створенням умов життя для людей з обмеженими можливостями, але увага до соціальної підтримки для осіб з інвалідністю внаслідок воєнних дій на території України та внутрішньо переміщених осіб з обмеженими можливостями залишається недостатньою. Саме тому потрібно дещо вдосконалити програми, щоб забезпечити їхню повноцінну та вчасну підтримку даної групи населення.

2.2. Практичні рекомендації для підвищення ефективності соціального захисту осіб з інвалідністю, Луцької міської територіальної громади

Аналіз практичного досвіду реалізації соціального захисту в Луцькій територіальній громаді свідчить про те, що потрібна значна робота у соціальній підтримці осіб з обмеженими можливостями. Департамент Луцької міської ради все ж не до кінця продумує свої дії щодо соціальної підтримки даної групи населення.

З метою підвищення ефективності соціального захисту осіб з інвалідністю, Луцької міської територіальної громади нами було розроблено ряд рекомендацій, дотримання яких допоможе та покращить соціальний захист людей з інвалідністю.

1. Створення Центру соціальних послуг для осіб з інвалідністю – це важлива ініціатива, яка спрямована на поліпшення якості життя цільової аудиторії. При створенні якого варто враховувати наступні положення:

- центр має стати одним місцем, де люди з інвалідністю зможуть отримати доступ до різних видів підтримки, включаючи медичні, соціальні та психологічні послуги. Важливо забезпечити зручний доступ до всіх необхідних послуг на одному місці, щоб спростити процес отримання допомоги;
- у центрі повинні працювати кваліфіковані фахівці з різних галузей, таких як лікарі, соціальні працівники, психологи та інші спеціалісти. Вони повинні мати достатній досвід і знання, щоб надавати індивідуалізовану допомогу кожному клієнту відповідно до його потреб та особливостей;
- забезпечити зв'язок і співпрацю з існуючими програмами та сервісами для осіб з інвалідністю, щоб уникнути дублювання зусиль і максимально ефективно використовувати ресурси;
- важливо залучити представників цільової аудиторії, організації громадськості та інших зацікавлених сторін до процесу створення та функціонування центру, щоб врахувати їхні потреби та погляди.

2. Створення умов для доступу до якісної освіти:

- забезпечення доступності навчальних закладів для дітей з інвалідністю шляхом обладнання приміщень пандусами, спеціальними підйомниками, а також адаптованою інфраструктурою;

- створення психологічної атмосфери толерантності та прийняття, що допоможе усунути бар'єри для інтеграції дітей з інвалідністю в загальноосвітні заклади;

- організація регулярних навчальних курсів та тренінгів для вчителів та педагогічних працівників з питань роботи з дітьми з різними потребами; надання педагогам можливості отримання індивідуальної консультації та підтримки з боку спеціалістів з інклюзивної освіти.

3. Створення програми інтегрованої зайнятості, зокрема:

- організація спеціалізованих навчальних курсів та тренінгів з метою підвищення кваліфікації та здобуття необхідних навичок для осіб з інвалідністю;

- створення індивідуалізованих програм навчання, які враховуватимуть особисті можливості та обмеження кожного учасника;

- проведення інформаційних кампаній серед бізнес-спільноти з наголосом на важливість інклюзивного працевлаштування;

- надання фінансових стимулів або податкових пільг для підприємств, які надають робочі місця для осіб з інвалідністю;

- проведення аналізу ринку праці з метою виявлення потреб у спеціалізованих вакансіях для осіб з інвалідністю;

- розробка програм підтримки підприємств у створенні адаптованих робочих місць та умов для інклюзивної зайнятості;

- забезпечення доступності робочих місць для осіб з різними типами інвалідності шляхом адаптації робочого середовища та надання необхідних технічних засобів;

- надання консультацій та підтримки соціальних працівників для осіб з інвалідністю у процесі пошуку та утримання роботи.

4. Розвиток доступності інфраструктури (адаптація громадських приміщень, тротуарів та транспорту та створення зручностей для різних видів інвалідності):

– необхідно провести аудит і адаптувати громадські приміщення, такі як бібліотеки, театри, музеї та інші, для забезпечення зручного доступу для осіб з інвалідністю. Це включає установку пандусів, підйомників, а також створення спеціальних місць для паркування та доступних санвузлів;

– розширення і адаптація тротуарів для забезпечення безпечного руху людей з інвалідністю та інших осіб з обмеженими можливостями. Важливо встановлювати спеціальні переходи для інвалідних візків та місця для відпочинку;

– забезпечення доступності громадського транспорту для осіб з інвалідністю шляхом встановлення пандусів на автобусних зупинках, а також навчання персоналу обслуговування інвалідів;

– розгляд можливостей встановлення спеціалізованих пристроїв, таких як аудіоінформатори на зупинках громадського транспорту для незрячих або слабозорих осіб.

5. Підтримка самодостатності людей з обмеженими можливостями, що включає:

– надання фінансової допомоги особам з інвалідністю на придбання спеціалізованих технологій, які сприяють їхній самостійності, таких як інвалідні візки, аудіо- та візуальні допоміжні пристрої, адаптивні комп'ютерні програми тощо;

– забезпечення доступу до медичного обладнання, яке дозволяє особам з інвалідністю керувати своїм здоров'ям та забезпечує їхню самостійність у повсякденному житті, наприклад, медичні девайси для контролю за цукровим діабетом або апарати для дихальної підтримки;

– проведення навчальних курсів та тренінгів для осіб з інвалідністю з питань оволодіння новими технологіями та методами, які полегшують їхню самостійність і підвищують якість життя.

6. Здійснення інформаційної кампанії, що полягає у:

- залученні мас-медіа, соціальних мереж, телебачення та радіо до проведення інформаційних кампаній про права та потреби осіб з інвалідністю;
- організації конференцій, семінарів та публічних заходів з метою підвищення усвідомлення суспільства про проблеми, з якими стикаються люди з інвалідністю;
- створенні спеціалізованих інформаційних платформ та веб-сайтів, де особи з інвалідністю та їхні родини зможуть отримати доступ до актуальної інформації про наявні послуги, програми підтримки та права;
- розробці інформаційних брошур, плакатів та інших матеріалів з простим та зрозумілим текстом для розповсюдження серед широкої аудиторії;
- залученні представників громадських організацій, активістів та лідерів громадської думки до інформаційних кампаній для поширення повідомлень та активізації громадянської підтримки;
- співпраці з урядовими та неприбутковими організаціями для спільного проведення інформаційних заходів та реалізації програм підвищення обізнаності.

7. Формування мережі підтримки, що сприятиме створенню сприятливого середовища для осіб з інвалідністю, де вони матимуть можливість отримати необхідну допомогу, підтримку та взаємну підтримку у всіх сферах життя. Зокрема, це може бути:

- створення спеціальних груп або спільнот, де люди з інвалідністю та їхні родини можуть знайти підтримку, обмінятися досвідом та порадами, а також спілкуватися з однодумцями;

- залучення волонтерів для надання підтримки особам з інвалідністю у повсякденному житті, зокрема, у справах побутового характеру або супроводі на різні заходи;

- створення психологічних служб, які надають консультації та психологічну підтримку для осіб з інвалідністю та їхніх сімей, допомагаючи їм подолати стресові ситуації та впоратися з емоційними труднощами;

- проведення регулярних зустрічей, семінарів та тренінгів для учасників мережі з метою обміну досвідом та взаємної підтримки;

- розробка веб-сайтів або онлайн-платформ, де учасники мережі можуть обмінюватися інформацією, ділитися корисними ресурсами та знаходити відповіді на свої питання.

8. Забезпечення доступності медичних послуг, а саме:

- розширення мережі медичних закладів, що надають послуги для осіб з інвалідністю (реабілітаційні центри, фізіотерапевтичні кабінети та інші спеціалізовані заклади);

- забезпечення доступності медичних послуг шляхом розробки програм дистанційної консультації, мобільних медичних бригад та інших інноваційних підходів;

- врахування потреб та особливостей цільової аудиторії при наданні медичних послуг, зокрема, врахування інвалідності та специфічних потреб у лікуванні;

- розробка та впровадження спеціалізованих програм реабілітації та лікування, які враховують потреби осіб з інвалідністю, що може включати розробку спеціальних реабілітаційних курсів, використання адаптивного медичного обладнання та технологій;

- проведення тренінгів та курсів підвищення кваліфікації для медичного персоналу з питань роботи з пацієнтами з інвалідністю та адаптації медичних процедур для них.

9. Захист прав осіб з інвалідністю, що може включати:

- проведення регулярних перевірок на підприємствах та в організаціях щодо дотримання прав інвалідів на працевлаштування, адаптацію робочого місця та надання необхідних умов для роботи;
- моніторинг доступності освітніх закладів для осіб з інвалідністю, забезпечення їхнього доступу до навчальних матеріалів та участі у навчальному процесі;
- контроль за наданням якісних медичних послуг та реабілітаційних програм для осіб з інвалідністю, а також за доступністю соціальних послуг та підтримки для цільової аудиторії;
- запровадження системи безкоштовної правової допомоги для осіб з інвалідністю з метою захисту їхніх прав та інтересів;
- організацію консультаційних пунктів або гарячих ліній, де інваліди можуть отримати допомогу вирішення правових питань та консультації щодо захисту своїх прав тощо.

10. Залучення громадськості до процесу соціального захисту людей з інвалідністю, зокрема:

- організація громадських слухань, консультацій та форумів з участю громадськості та представників осіб з інвалідністю для обговорення проблем та пошуку шляхів їх вирішення;
- забезпечення доступу до інформації про плани, програми та проекти, які стосуються соціального захисту осіб з інвалідністю, та сприяння висловленню їхніх думок та пропозицій;
- створення платформ для обміну досвідом та інформацією між представниками громадськості, громадськими організаціями та державними установами;
- організація регулярних зустрічей, круглих столів та робочих груп для спільного аналізу проблем та розробки стратегій їх вирішення;

- підтримка та стимулювання ініціатив громадськості щодо створення та реалізації проектів, спрямованих на поліпшення умов життя та підтримку осіб з інвалідністю;

- створення механізмів самоврядування та саморегулювання на рівні громад та місцевих спільнот для ефективного вирішення проблем, пов'язаних з інклюзією та соціальним захистом.

11. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю, що може включати різноманітні заходи та програми:

- забезпечення доступу до медичних послуг та реабілітаційних програм для полегшення процесу адаптації до нових умов життя та покращення функціональних можливостей;

- надання консультативної та психологічної підтримки для допомоги внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю у подоланні стресу та труднощів, пов'язаних з переселенням;

- організацію соціальної адаптації та інтеграційних заходів для сприяння участі внутрішньо переміщених осіб у суспільному житті.

- забезпечення доступу до адекватного житла, включаючи можливість отримання субсидій або допомоги в оренді житла для внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю тощо.

Отже, реалізація запропонованих заходів важлива для покращення ефективності роботи Департаменту соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради та поліпшення якості життя людей з інвалідністю. Ці заходи сприятимуть створенню більш інклюзивного та справедливого суспільства, де кожна людина, незалежно від її здібностей чи фізичних обмежень, матиме рівні можливості та доступ до необхідних ресурсів. Відповідно, важливою метою цих заходів є забезпечення повного та рівного участі людей з інвалідністю у всіх сферах життя, включаючи освіту, працевлаштування, доступ до медичних послуг та соціального захисту, що допоможе зменшити стигматизацію та обмеження, з якими зіштовхуються люди з інвалідністю, і сприятиме їхньому повноцінному включенню в суспільство.

ВИСНОВКИ

У ході проведеної роботи ми зробили наступні висновки:

1. У науковій літературі існують різні наукові погляди щодо тлумачення слова «осіб з інвалідністю». На нашу думку, особа з інвалідністю – це особа, стійкий розлад здоров'я якої пов'язаний із рядом об'єктивно зумовлених факторів, таких як: поранення, хвороба, каліцтво чи старість, що зумовлюють часткову чи цілісну втрату працездатності та викликають необхідність гарантованого соціального захисту з боку держави. Під соціальним захистом інвалідів ми розуміємо систему заходів, які здійснюються державою, що спрямовані на задоволення певних потреб відповідної категорії населення, зокрема у відновленні та підтриманні здоров'я, матеріальному забезпеченні, самореалізації, доступі до інформації, до об'єктів соціальної інфраструктури тощо; гарантом соціального захисту інвалідів є держава; заходи здійснюються з метою забезпечення особам з інвалідністю можливості реалізувати весь комплекс гарантованих їм загальних та додаткових прав, вести повноцінний спосіб життя відповідно до індивідуальних здібностей та інтересів.

2. Організаційно-правові форми соціального захисту людей з інвалідністю включають: соціальне-забезпечення за рахунок загальнообов'язкового державного соціального страхування (пенсійне страхування, з тимчасової непрацездатності, від нещасного випадку і професійного захворювання, медичне страхування); соціальне забезпечення з державного і місцевих бюджетів (окремим категоріям громадян); недержавне соціальне забезпечення (недержавне пенсійне і медичне страхування, добродійна допомога непрацездатним громадянам за рахунок коштів громадських організацій і фондів). До основних методів соціального забезпечення осіб з обмеженими можливостями відносять грошові виплати та фінансову допомогу. Ці виплати включають пенсії для інвалідів, які спрямовані на забезпечення їхніх основних потреб та підтримку у щоденному житті.

3. Питанням соціального захисту осіб з інвалідністю у м. Луцьк займається Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради, який відповідає за реалізацію соціальної політики в місті Луцьку. Він займається питаннями соціального захисту, підтримки вразливих верств населення, розвитку соціальної інфраструктури та здійснення програм та проектів у сфері соціального забезпечення мешканців міста. Зокрема Департаментом соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради було розроблено дві програми, що спрямовані на підтримку людей з обмеженими можливостями: Програму соціальної адаптації осіб з інвалідністю та Програму «Громада без бар'єрів», що розраховані на 2024–2026 роки.

Метою Програми соціальної адаптації осіб з інвалідністю на 2024-2026 роки є створення умов для самореалізації та соціальної адаптації осіб з інвалідністю. Інтеграція в суспільне життя осіб з інвалідністю забезпечить відновлення внутрішніх та зовнішніх ресурсів людини з інвалідністю, розширення можливостей її життєдіяльності та встановлення продуктивної взаємодії з соціальним оточенням. Крім цього, залучення осіб з інвалідністю до надання послуг сприятиме підвищенню ефективності роботи Луцької міської ради у сфері надання соціальних послуг і, відповідно, реалізації державної політики щодо соціального захисту населення.

Натомість основною метою Програми «Громада без бар'єрів» є створення безперешкодного середовища у Луцькій міській територіальній громаді для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер життя.

4. З метою підвищення ефективності соціального захисту осіб з інвалідністю, Луцької міської територіальної громади нами було розроблено ряд рекомендацій, реалізація яких сприятиме ефективності роботи Департаменту соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради та поліпшення якості життя людей з інвалідністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніна О. О. Особливості соціального захисту осіб з інвалідністю у системі державного соціального захисту України. *Юридичний науковий журнал*. 2021. № 4. URL: http://lsej.org.ua/4_2021/172.pdf
2. Балдинюк О. Д. Нормативно-правове регулювання соціально-правового захисту дітей з інвалідністю в Україні. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 63. С. 5–9.
3. Баранник Л. Б. Соціальний захист громадян : навчальний посібник. вид. 2-ге, доп. і перероб. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2017. 246 с.
4. Березовська Л. І. Зарубіжний і вітчизняний досвід соціального захисту людей з особливими потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2010. № 7. С. 190–195.
5. Бондарчук К. Забезпечення трудової зайнятості інвалідів в Україні: стан, проблеми та перспективи. *Соціальний захист*. 2004. №1. С.21–26.
6. Віжунов О. В. Доктринальні підходи до розуміння поняття «особа з інвалідністю». *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. С. 81–86.
7. Деякі види матеріального забезпечення, пільг, гарантій та послуг, встановлених законодавством для повнолітніх і неповнолітніх осіб з інвалідністю. URL: <http://dsznzoda.gov.ua/sites/default/files/loadfiles/Minsoc/b.doc>
8. Іншин М. І. Соціальний захист в Україні: сутність, проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми соціального права. Випуск II: науково-практичний посібник : збірник статей учасників всеукраїнських соціальних програм (заходів) ВГОІ «Інститут реабілітації та соціальних технологій»*. К.: ПВГОІ «ІРСТ Україна». 2016. С.14.
9. Кандиба С. Поняття адміністративно-правового захисту осіб з інвалідністю в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 101–105.

10. Капанадзе Б. П. Актуальні проблеми соціального захисту інвалідів в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 4(3). С. 116–121.

11. Клименко А. Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення: міжнародноправовий і вітчизняний контекст : монографія. Харків : Юрайт, 2019. 176 с.

12. Козачук О. Соціально-економічне становище інвалідів в Україні та проблеми їх соціального захисту за умови трансформації економіки. *Україна: аспекти праці*. 2005. № 4. С. 12–16.

13. Костюк В. Проблеми гармонізації законодавства України щодо прав осіб з інвалідністю з відповідними стандартами Європейського Союзу. *Право України*. 2016. № 8. С. 47–54.

14. Куца А. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів : автореф. на здобуття канд. юр. наук ; Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2011. 24 с.

15. Малюга Л. Ю. Деякі аспекти використання поняття «інвалід» та його трактування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 6–3. 67 с.

16. Малюга, Л. Ю. Форми соціального захисту інвалідів в Україні. *Закарпатські правові читання : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (25-27 квітня 2014 року, м. Ужгород)*. Ужгород, 2014. Т. 2. С. 419–421.

17. Малюга Л. Юридична природа поняття соціальний захист дітей-інвалідів. *Юридичний вісник*. 2014. № 1. С. 40–45.

18. Мельник В. Поняття та ознаки соціального захисту осіб з інвалідністю: теоретико-правовий аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2015. № 2(12). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/ n2/15mvptpa.pdf>.

19. Офіційний сайт Луцької міської ради. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/>

20. Пігуль Н., Люта О. Бойко А. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. *Вісник НБУ*. 2015. С. 30–35.

21. Право соціального забезпечення : навч. посіб. для студ. юрид. спец, вищ. навч. закл. / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, С. М. Синчук та ін. / за ред. П. Д. Пилипенка. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 496 с.

22. Проект Закону України «Про освіту осіб з обмеженими можливостями здоров'я (спеціальну освіту)» від 05.11.2015 року № 3416. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56956

23. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 року № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

24. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. №2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>

25. Про становище інвалідів в Україні. Національна доповідь / Мінпраці України, Держ.установа «Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. відносин». К., 2008. 200 с.

26. Рудик В. А. Соціальний захист громадян: про питання понятійнотермінологічного складу в теорії та практиці. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 3. С. 100.

27. Система соціального захисту в Україні : навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад. О. О. Матрос. Умань : Візаві, 2021. 175 с.

28. Соболь Є. Захист прав і свобод інвалідів через призму реалізації людиноцентристського підходу в діяльності органів публічної влади. 2019. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/4/25.pdf>.

29. Соціальна політика і соціальна робота : Термінол.-понятійн. слов./ М. Ф. Головатий, М. Б. Панасик. К.: МАУП, 2005. 560 с.

30. Соціальний захист населення України : навч. посіб. / авт. кол.: І. Ф. Гнибіденко, М. В. Кравченко, О. М. Коваль, О. Ф. Новікова та ін. ; за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. К.: Вид-во НАДУ; Вид-во «Фенікс», 2010. 212 с.

31. Сташків Б. І. Право соціального забезпечення. Особлива частина : навч. посібник. Чернігів: ПАТ «Десна», 2018. 1092 с.

32. Устинов С. О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 90–95.

33. Чутчева О. Адресність як галузевий принцип права соціального забезпечення. *Електронне фахове видання «Форум права»*. 2011. № 1. С. 1096–1101. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

34. Шульга Н. В. Співвідношення понять «соціальне забезпечення» та «соціальний захист». *Митна справа*. 2011. № 4 (76). Ч.2. С. 24–28.

Волинський національний університет імені Лесі Українки